

ALFRED DEBLIN

Berlin Aleksanderplac

Priča o Francu Biberkopfu

Preveo s nemačkog
Nikola Jordanov

 Laguna

Naslov originala

Alfred Döblin

BERLIN ALEXANDERPLATZ

Die Geschichte vom Franz Biberkopf

Originally published as 'Berlin Alexanderplatz'

First published by S. Fischer Verlag, Berlin, in 1929

Copyright © S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main 2008

Translation copyright © za srpsko izdanje 2017, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Berlin
Aleksanderplac

Sadržaj

Prva knjiga 13

Četrdesetjedinicom u grad – Još ne tu – Nauk na primeru Zanovića – Dopuna priče na neočekivan način, čime se postiže cilj, ohrabrenje puštenog zatvorenika – Tendencija prometa mlitava, kasnije ozbiljan pad berzanskog kursa, negativna reakcija Hamburga, u Londonu slabija – Pobjeda na celom frontu! Franc Biberkopf kupuje teleći file – I sada se Franc zaklinje celom svetu i sebi da će u Berlinu ostati čestit, s novcem ili bez njega

Druga knjiga 49

Franc Biberkopf dolazi u Berlin – Franc Biberkopf ide u potragu, mora se zarađivati, bez novca čovek ne može da živi. O Frankfurtskom sajmu grčarije – Lina sređuje pešovana – Hazenhajde, Novi svet, ako nije jedno, onda je drugo, život ne treba činiti težim nego što jeste – Franc je čovek od formata, zna šta sebi duguje – Dimenzije tog Franca Biberkopa. Može da stane na crtu svim starim junacima

Treća knjiga. 113

Juče još visoko u sedlu – Danas hitac u grudi – Sutra u hladan grob, ne, umećemo da se savladamo

Četvrta knjiga. 131

Šaka ljudi oko Aleksa – Biberkopf u narkozi, Franc se krije, Franc ne želi ništa da vidi – Franc se povlači, Franc svira Jevrejima oproštajni marš – Jer što biva čoveku, biva i stoci; kako gine ona, tako gine i on – Razgovor s Jovom, od tebe

zavisi, Jove, a ti nećeš – I svi imaju isti duh, i čovek ništa nije bolji od stoke – Francov prozor je otvoren, u svetu se događaju i vesele stvari – Hop hop hop, konjić opet prelazi u galop

Peta knjiga 177

Ponovo na Aleksu, pseća hladnoća. Dogodine, 1929, biće još hladnije – Neko vreme ništa, odmor, čovek se oporavlja – Živa trgovina devojkama – Franc razmišlja o trgovini devojkama i odjednom neće više, hoće nešto drugo – Lokalne vesti – Franc je doneo katastrofalnu odluku. Ne opaža da sedi u koprivama – Nedelja, 8. april 1928.

Šesta knjiga 235

Oteto nije proketo – Nedelja noć, ponedeljak, 9. april – Franc nije k.o. i neće ga oboriti k.o. – Uzdigni se, ti slabašni duhom, i stani na noge – Treće osvajanje Berlina – Odeća čini čoveka, a drugi čovek sve gleda drugim očima – Drugi čovek dobija i drugu glavu – Drugom čoveku treba i drugi poziv, ili nikakav – Pojavljuje se i devojka, Franc Biberkopf je opet potpun – Odbrambeni rat protiv buržoaskog društva – Zavera dama, naše drage dame imaju reč, srce Evrope ne stari – Gotovo je s politikom, ali večno badavadžisanje još je mnogo opasnije – Muva se kobelja uvis, stresa sa sebe pesak, uskoro će opet zujati – Napred, hvataj korak, jeka doboša i bataljoni – Šakom po stolu

Sedma knjiga 329

Pusi Ul, bujica Amerikanaca, da li se Vilma piše sa W ili V? – Počinje dvoboj! Vreme je kišovito – Franc provalnik, Franc ne leži pod automobilom, sedi u njemu, gore, uspeo je – Ljubavni jad i radost – Sjajni izgledi za žetvu, ali čovek može i da se preračuna – Sreda, 29. avgust – Subota, 1. septembar

Osmi knjiga 389

Franc ne primećuje ništa i svet ide dalje – Stvar se raspetljava, kriminalci se svađaju – Pripazite na limara Karla, u tom čoveku se nešto dešava – Dolazi do raspleta, limara Karla ćorkiraju i on izdruka – I ja se osvrnuh i vidjeh svu nepravdu koja se događa pod suncem – I gle, behu to suze onih kojima se čini nepravda i nemaju ko bi ih potešio – Zato hvalih mrtve koji već pomriješe – Tvrđava je potpuno opkoljena, preduzimaju se poslednji protivnapadi, ali to su samo pokazni manevri – Započeta bitka. Odosmo u pakao uz bubnjeve i trube – Na Aleksanderplacu je policijska centrala

Deveta knjiga 451

Rajnholdova crna sreda, ali ta glava se može izostaviti – Ludnica Buh, zatvorsko odeljenje – Glukoza i injekcije kamfora, ali na kraju se meša neko drugi – Smrt peva svoju laganu, laganu pesmu – I Franc sada čuje polaganu pesmu Smrti – Ovde se opisuje šta je bol – Odlazak zle kurve, trijumf velike sveštenice koja prinosi žrtve, dobošarke i vitlačice sekirom – Svaki je početak težak – Otadžbino mila, možeš mirna biti, pred istinom više neću oči kriti – I uhvatio korak i desna i leva, i desna i leva

Dodatak

Moris Basler i Melani Horn: Pogovor 501

Rečnik 527

Hronologija života i dela Alfreda Deblina. 535

Ova knjiga izveštava o nekadašnjem zidarskom i transportnom radniku Francu Biberkopfu u Berlinu. Pušten je iz zatvora gde je ležao zbog ranijih slučajeva i sada je opet u Berlinu sa željom da bude čestit.

U tome isprva i uspeva. Ali onda, mada materijalno stoji dosta dobro, upliće se u pravu pravcatu borbu s nečim što potiče spolja, što je nepredvidljivo i izgleda kao sudbina.

To se tri puta obara na čoveka i remeti mu životni plan. Nasrće na njega podvalom i prevarom. Čovek uspeva da se opet pridigne, još čvrsto stoji.

Napada ga i podmuklo udara. Već se teško pridiže, već je na korak od odbrojanja.

Naposletku ga torpeduje čudovišno i krajnje brutalno.

Naš dobar čovek, koji je odolevao do kraja, time je dotučen. Predaje se, ne zna šta će i čini se da mu nema spasa.

Ali pre nego što radikalno presuđuje sebi, na način koji ovde ne opisujem, otvaraju mu se oči. Sasvim jasno uviđa šta je posredi. I to u njemu samom, vidi se već po njegovom životnom planu, koji je izgledao prost kao pasulj, ali sada odjednom izgleda sasvim drukčije, nimalo jednostavan i gotovo očigledan, nego arogantan i neznalački, drzak i pritom kukavički i pun slabosti.

Strahotan život koji je vodio dobija smisao. Franc Biberkopf je prošao kroz kuru nasilja. Na kraju vidimo čoveka koji opet stoji na Aleksanderplacu, vrlo promenjenog, povređenog, pa ipak, uspravnog.

Posmatrati i čuti taj slučaj isplatiće se mnogima koji se, kao Franc Biberkopf, nalaze u ljudskoj koži i kojima se događa isto što i ovome Francu Biberkopfu, to jest da od života traže više od hleba s puterom.

PRVA KNJIGA

Ovde u početku Franc Biberkopf napušta zatvor Tegel, u koji ga je ranije odveo besmislen život. U Berlinu teško opet staje na noge, ali najzad u tome uspeva, zbog čega se raduje i zaklinje se da će biti čestit.

Četrdesetjedinicom u grad

Stajao je pred kapijom tegelskog zatvora i bio je slobodan. Još koliko juče je na njivama iza zgrade grabuljao krompir sa ostalima u kažnjeničkim odelima, sada je nosio žuto letnje odelo, oni su pozadi grabuljali, a on je bio slobodan. Propuštao je tramvaj za tramvajem, naslanjao se leđima na crveni zid i nije odlazio. Stražar na kapiji prošetao je kraj njega nekoliko puta, pokazao mu tramvaj, on nije odlazio. Dočekao je taj strašan trenutak (strašan, France, zašto strašan?), prošle su četiri godine. Crna gvozdена krila kapije, koja je godinama posmatrao s rastućim gnušanjem (gnušanjem, zašto gnušanjem?), zatvorila su se za njim. Opet je slobodan. Unutra su sedeli drugi, pravili stolariju, lakirali, razvrstavali, lepili, imali su još dve godine, pet godina. On je stajao na stanici.

Počinje kazna.

Stresao se, progutao pljuvačku. Nagazio sebi na nogu. Zatim je potrčao i sedeo u tramvaju. Među ljudima. Idemo. Isprva mu je bilo kao kad čovek sedi kod zubara, koji je kleštima zgrabio koren i vuče ga, bol raste, glava hoće da prsne. Osvrnuo se ka crvenom zidu, ali tramvaj u kojem se nalazio jurio je šinama, a onda mu je još samo glava bila okrenuta u pravcu zatvora. Kola skrenuše i umesto toga naokolo se ukaza drveće, kuće. Izroniše prometne ulice, Ulica Ze, svet je ulazio i izlazio. U njemu užasno zavrišta: pažnja, pažnja, počinje. Vrh nosa mu se sledi, kraj obraza mu zabruja: „*Cvelf ur mitagscajtung*“, „*Be cet*“, * „*Nojste illustrirte*“, „*Funkštunde noj*“, „Ima li još ko za ulaz?“. Policajci

* Za nazive i pojmove iz vremena Vajmarske republike, istorijske ličnosti, skraćenice, strane, nepoznate ili manje poznate reči i izraze vidi Rečnik u Dodatku. (Prim. ur.)

sada nose plave uniforme. On neopaženo izađe iz kola, obre se među ljudima. I šta bi? Ništa. Drži se, izgladnela svinjo, saberi se, da ne omirišeš pesnicu. Gužva, kakva gužva. Kako se samo kreće. Kveknule su mi vijuge, valjda su se sasušile. Čega sve tu nema. Radnji sa obućom, radnji sa šeširima, svetiljkama, prodavnicama rakije. Pa ljudi moraju da nose cipele kad ovoliko trče, i mi smo imali šustersku radionicu, treba to imati na umu. Stotinu blistavih izloga, neka samo svetle, nemaš zašto da cvikaš, možeš da ih razbiješ, šta im je, tek što su ih uglancali. Na Rozentalskom trgu skidali su pločnik, kretao se s drugima po debelim daskama. Čim se umešaš među ostale, sve prolazi, ne primećuješ ništa, bratac. U izlozima su stajale figure u odelima, mantilima, suknjama, s čarapama i cipelama. Napolju se sve kretalo, ali – iza stakla – ništa! Tamo – nije živelo – ništa! Vesela lica, nasmejana, čekala su na pešačkom ostrvu preko puta *Ašingera*, udvoje ili utroje, pušili su cigarete, listali novine. Stajali su tamo kao stubovi sa svetiljkama – i bivali su sve krući. Bili su jedno s kućama, sve belo, sve drvo.

Obuze ga strah dok je silazio Rozentalskom ulicom, a u jednoj maloj gostionici tik uz prozor sedeli su muškarac i žena: sabijali su u grlo pivo iz krigli, pa šta s tim, eto, pili su, imali su viljuške i njima su trpali u usta komade mesa, zatim su izvlačili viljuške i nisu krvarili. Oh, kako mu se grčio želudac, ne mogu više, kuda ću sada? Odgovor: kazna.

Nije mogao nazad, odvezao se tramvajem predaleko, pustili su ga iz zatvora i morao je tu da ulazi dalje, još dublje u grad.

Znam ja to, uzdahnu on u sebi, da moram dalje, znam da sam pušten iz zatvora. Morali su da me puste, odslužio sam kaznu, zna se red, birokrata vrši svoju dužnost. I nastaviću dalje unutra, ali mi se ne ide, bože moj, ne mogu dalje.

Besciljno udari Rozentalskom ulicom pored robne kuće *Verthajm* i skrenu udesno u uzanu Sofijinu ulicu. Pomisli da je ta ulica mračnija, a gde je mrak, biće bolje. Zatvorenici su smeštani u samice, u ćelije i u prostor za zajednički boravak. U samici je zatvorenik neprestano, danju i noću, odvojen od ostalih zatvorenika. U slučaju da je u ćeliji, opet je sam, ali ga izvode sa ostalima u šetnju, na nastavu i bogosluženje. Kola su i dalje jurila i zvonila, neprekidno je trčao od jedne fasade do druge. A na kućama su bili krovovi, lebdeli su na kućama, pogled mu je lutao gore: samo da krovovi ne skliznu, ali kuće su stajale uspravno. Kuda ću dalje, ja ubogi đavo, vukao se duž zidova kuća, bez kraja i konca. E, jesam ćuskija, tu možeš da se zavučesh, na pet minuta, deset minuta, da onda popiješ konjak i posediš. Na odgovarajući zvuk zvona, odmah se počinje s radom. Posao se prekida samo u vreme određeno za jelo, šetnju i nastavu. Prilikom šetnje zatvorenici drže ispružene ruke i pokreću ih napred i nazad.

Eto jedne kuće, on odvoji pogled s pločnika, otvori vrata, a iz grudi mu dopre žalosno mrmljanje: oh, oh. Obavi ruke oko sebe, tako, dečko, tu nije zima. Otvori se kapija na dvorištu, neko promače i stade iza njega. On zastenja, prijalo mu je da stenje. Kada je prvi put zaglavio u samicu, stalno je tako stenjao i radovao se što čuje svoj glas, i to je nešto, nije sve propalo. Mnogi u ćelijama čine to isto, neki u početku, drugi kasnije, kad ih pritisne samoća. Onda počinju s time, to je barem nešto ljudsko, to ih teši. Čovek je tako stajao u hodniku zgrade, nije čuo strašnu uličnu buku, nije više bilo onih izluđujućih kuća. Ječao je ušiljenih usta i hrabrio se, šaka stisnutih u džepovima. Skupljao je ramena u žutom letnjem mantilu da se odbrani.

Neki neznanac zastao je kraj otpuštenog zatvorenika i pogledao ga. Upita ga: „Šta vam je, nije vam dobro, nešto

vas boli?“, dok ga ovaj ne primeti i odmah prestade da ropće. „Je li vam loše, stanujete li ovde, u kući?“ Bio je to Jevrejin guste riđe brade, nizak čovek u kaputu, sa šeširod od crnog velura i štapom u ruci. „Ne, ne stanujem ovde.“ Morao je iz prolaza, a u prolazu je bilo tako dobro. I opet započe ulica, fasade, izlozi, žurne prilike u pantalonama ili sa svetlim čarapama, sve tako brze, tako hitre, svakog trenutka neka druga. I budući da se na to rešio, opet uđe u jedan prolaz, ali tamo otvoriše kapiju da propuste jedna kola. Onda hitro u susednu kuću, u jedan uzan prolaz ka stepeništu. Tuda ne bi prošla nijedna kola. Čvrsto se pridrža za stub ograde stepenica. I dok ga se držao, znao je da želi da izbegne kaznu (o, France, šta bi ti hteo, nećeš to moći), ma moći će sigurno, već je znao gde leži izlaz. I opet tiho započe svoju muziku, roptanje i mrmljanje, i ne idem opet na ulicu. Riđi Jevrejin ponovo uđe u kuću i isprva ne opazi onog drugog pored ograde. Začu kako pevucka. „De, kažite šta ćete ovde. Nije vam dobro?“ On se odvoji od stuba, krenu u dvorište. No tek što se dohvatio krila kapije, vide da je to onaj Jevrejin iz druge kuće. „Ma pustite me! Šta ’oćete od mene?“ – „De, de, ništa. Kako ječite i stenjete čovek mora da se zapita šta vam je.“ I kroz otvor na vratima opet one stare kuće, ljudski mravinjak, klizeći krovovi. Otpušteni zatvorenik otvori dvorišna vrata, a Jevrejin će iza njega: „De, de, šta sad, nije valjda tako zlo. Ne propada se tek tako. Berlin je velik. Gde žive hiljade, poživeće još jedan.“

Bilo je tu visoko mračno dvorište. On zastade kraj sanduka za smeće. I iznenada zapeva iz sveg glasa, zapeva spram zidova. Skide šešir kao ulični verglaš. Zvuk se odbijao od zidova. Bilo je to dobro. Njegov sopstveni glas zvonio mu je u ušima. Pevao je gromko, onako kako u zatvoru nikada nije smeo. A šta je to pevao što je odzvanjalo od zidova?

„Kô udar groma grmi zov“. Ratnički odlučno i snažno. A zatim: „Tralala, opsasa“ iz sredine neke pesme. Niko na njega nije obraćao pažnju. Jevrejin ga dočeka na vratima. „Lepo ste pevali. Zaista ste lepo pevali. S takvim glasom kakav je vaš, mogli biste fino da zarađujete.“ Jevrejin ga isprati na ulicu, uhvati ga podruku i povuče uz beskrajn razgovor dok ne skrenuše u Gormanovu ulicu, Jevrejin i koščat visok tip u letnjem mantilu, koji je stiskao usta, kao da mora da ispljune žuč.

Još ne tu

Uveo ga je u sobu koju je zagrevala gvozdена peć i posadio ga na sofу. „Dakle, tu ste. Samo mirno sedite. Možete da zadržite šešir ili da ga skinete, kako želite. Hoću samo da dovedem nekoga ko će vam se dopasti. Vidite, ni ja ne stanujem ovde. Samo sam u gostima, baš kao i vi. Dakle, kako sada stvari stoje, jedan gost dovodi drugoga, samo ako je soba topla.“

Otpušteni zatvorenik je sedeo sam. Kô udar groma tuče zov, kô mača zveka i talasa jeka. Vozio se tramvajem, gledao napolje sa strane, crveni zidovi su se videli među drvećem, spuštala se kiša šarenog lišća. Zidovi su mu bili pred očima, posmatrao ih je sa sofe, neprestano ih je posmatrao. Velika je sreća živeti među tim zidovima, zna se kako počinje dan i kako se odvija. (France, ti valjda ne želiš da se kriješ, krio si se već četiri godine, skupi hrabrost, pogledaj oko sebe, i tom skrivanju jednom mora doći kraj.) Svako pevanje, zviždanje i galama, sve je to zabranjeno. Izjutра, na signal za buđenje, zatvorenici moraju odmah da ustanu, srede ležaj, umiju se, očešljaju, očiste odeću i obuju se. Da podele sapun

u dovoljnoj količini. Bum, udarac zvona, ustajanje, bum, pet sati i trideset, bum, šest sati i trideset, informisanje, bum, bum, izlazak, primanje doručka, radno vreme, slobodan sat, bum, bum, bum, podne, momak, ne bekelji se, nisi ovde da te tovimo, pevači neka se prijave, nastup pevača u pet i četrdeset, prijavljujem da sam promukao, šest sati, dobro večer, uspeli smo. Velika je sreća živeti među tim zidovima, mene su povlačili po đubretu, umalo da me osude za teško ubistvo, ali bilo je to ubistvo bez umišljaja, telesna povreda sa smrtnim ishodom, ne tako strašno, postao sam velika hulja, nitkov, još malo pa rđa najniže vrste.

Jedan visok, star, dugokos Jevrejin sa crnom kopicom na temenu sedeo je već poduže preko puta njega. U gradu Susanu življaše nekad čovek po imenu Mardohej, koji odgoji Jestiru, kćer strica njegovog, a djevojka bijaše lijepa stasa i krasna lica. Starac odvoji pogled od čoveka, pa opet okrete glavu ka onome riđemu. „Odakle vam ovaj?“ – „Smucao se od kuće do kuće. Stao je u jedno dvorište i zapevao.“ – „Zapevao?“ – „Ratne pesme.“ – „Biće da mu je hladno.“ – „Možda.“ Starac ga je posmatrao. Prvog dana praznika Judejci se ne smeju baviti lešom, drugog dana ni Izrailjci, to važi čak i za oba novogodišnja dana. I ko je autor ovog rabanskog učenja: kad neko jede od strvine neke čiste ptice, nije li nečist; jede li pak od creva ili guše, je li nečist? Svojom dugom žutom rukom starac opipa šaku otpuštenog, koja je ležala na mantilu: „Ej, vi, hoćete li da svučete taj mantil? Ovde je vruće. Mi smo stari, hladno nam je cele godine, vama će to biti suviše.“

Sedeo je na sofi, škiljio u svoju spuštenu šaku, išao je ulicama od jednog dvorišta do drugog, valja videti šta se gde nalazi u svetu. I htjede da ustane, da izađe kroz vrata, pogledom

potraži vrata u mračnoj sobi. No starac ga pritisnu nazad na sofu. „Ta ostanite, šta biste još hteli?“ Hteo je da izađe. Ali starac ga je držao za zglavak i stiskao, stiskao. „No, da vidimo ko je jači, vi ili ja. Hoćete li da sedite kad vam kažem.“ Starac kriknu: „Dakle, lepo ćete ostati da sedite. I slušajte šta vam govorim, smirite tu mladu krv. Priberite se, zloćo.“ A onome riđem, koji je čoveka dograbio za ramena: „Idite, idite odavde. Jesam li vas zvao. Izaći ću ja već s njim na kraj.“

Šta ti ljudi hoće od njega. Hteo je napolje, pokušavao je da se dignu, ali stari ga je gurao natrag. Onda viknu: „Šta to radite sa mnom?“ – „Samo vređajte, vređaćete još više.“ – „Pustite me, moram da izađem.“ – „Možda na ulicu, možda u dvorišta?“

Starac tada ustade sa stolice i žurno prođe sobom tamo-amo. „Neka viče do mile volje. Neka ga, neka radi šta hoće. Ali ne kod mene. Otvorite mu vrata.“ – „A šta, kod vas inače nema vike?“ – „Ne dovodite mi u kuću ljude koji galame. Deca moje ćerke su bolesna, leže tamo pozadi, dosta mi je galame.“ – „Uh, uh, to je nesreća, nisam znao, morate da mi oprostite.“ Riđi uhvati čoveka za šake. „Hodite. Rabinova kuća je puna. Unuci su mu bolesni. Idemo dalje.“ Ali ovaj ne htede da ustane. „Idemo.“ Morao je da ustane. A onda prošapta: „Ne vucite me. Ipak me ostavite ovde.“ – „Kuća mu je puna, čuli ste.“ – „Ipak me ostavite ovde.“

Blistavih očiju starac je posmatrao neznanca, koji ga je molio. A govoraše Jeremija, liječismo Vavilon, ali se ne iscijeli; ostavite ga i da idemo svaki u svoju zemlju. Mač na Haldejce i na stanovnike vavilonske. „Ako bude tih, može da ostane s vama. Ne bude li tih, neka ide.“ – „Dobro, dobro, nećemo galamiti. Sedim kraj njega, možete se pouzdati u mene.“ Starac bez reči otperja napolje.

Nauk na primeru Zanovića

I tako je otpušteni zatvorenik u žutom letnjem mantilu ponovo sedeo na sofi. Onaj riđi je hodao po sobi uzdišući i odmahujući glavom. „Hajd', ne ljutite se na starog što se tako razbesneo. Vi niste odavde?“ – „Da, jesam, bio sam...“ Crveni zidovi, lepi zidovi, ćelije, morao je da ih posmatra sa čežnjom, lepio se leđima za crvene zidove, gradio ih je neki mudar čovek, nije se odmicao od njih. I čovek skliznu sa sofe na tepih kao lutak, a u tom smicanju sto pomeri u stranu. „Šta je?“, viknu riđi. Pušteni se zgrči na tepihu, šesir mu se otkotrlja kraj šaka, glavu zabode u pod, prostenja: „Da mi je u pod, da mi je u zemlju, gde je mrak.“ Riđi ga povuče: „Za boga miloga. U tuđoj ste kući. Šta ako dođe stari. Ustajte.“ Ali čovek je odbijao da se podigne, čvrsto se držao za tepih i svejednako stenjaao. „Samo se stišajte, za ime božje, ako vas stari čuje. Mi ćemo se već nekako sporazumeti.“ – „Niko me neće odvući odavde.“ Kao krtica.

I pošto onaj riđi ne uspe da ga podigne, zagladi kovrdže na slepoočnicama, zatvori vrata i odlučno sede na pod pored čoveka. Savi kolena i zagleda se u noge od stola ispred sebe. „E pa lepo. Ostan' te onda tu. I ja sedim kraj vas. Nije baš udobno, ali šta mari. Vi nećete da kažete šta vam je, pa ću vam ja nešto ispričati.“ Otpušteni je stenjaao, glave na tepihu. (Ali zašto stenje i jeca? Valja se odlučiti, mora da izabere put – a ti ne znaš koji, France. Ne bi u ono staro đubre, a i u ćeliji si samo stenjaao i krio se i nisi mislio, nisi mislio, France.) Riđi ljutito progovori: „Ne treba toliko gledati samoga sebe. Treba poslušati i druge. Ko vam kaže da je tako samo vama. Bog nikoga ne pušta da padne, ali ima i drugih ljudi.

Zar niste čitali šta je Noje učinio u svojoj arki, u svom brodu, kada je nastao veliki potop. Po mladi par od svake vrste. Bog nikoga nije zaboravio. Nije zaboravio ni vaške na glavi. Sve su mu bile vredne i drage.“ Onaj dole je cvileo. (Cviljenje ništa ne staje, i bolestan miš može da cvili.)

Riđi ga pusti da cvili, počea se po zulufima. „Mnogo je toga na zemlji, mnogo toga se može pričati, i kada je čovek mlad, i kada je star. Ja ću vam, eto, ispričati priču o Zanoviću, Stefanu Zanoviću. Biće da je još niste čuli. Ako vam bude bolje, malko posedite. Krv vam juri u glavu, nije zdravo. Moj otac, bog da mu dušu prosti, mnogo nam je pričao, mnogo je putovao kao ljudi iz našeg naroda, preturio je sedamdesetu, upokojio se posle majke, znao je mnogo, bio je mudar čovek. Bilo nas je sedmoro gladnih usta i kada nije bilo ničega za jelo, pričao nam je priče. Čovek se od toga ne zasiti, ali zaboravi.“ Muklo stenjanje dole se nastavi. (I bolan mamlaz može da stenje.) „Eto eto, znamo mi da na svetu nije sve zlato, divota i veselje. Dakle, ko je bio taj Zanović, ko mu beše otac, ko mu behu roditelji? Prosjaci kao mnogi od nas, svaštari, prodavci, trgovci svim i svačim. Stari Zanović je došao iz Albanije i doselio se u Mletke. Znao je zašto ide u Mletke. Jedni iz grada odlaze na selo, drugi sa sela u grad. Na selu je mirnije, ljudi obrću i opet obrću svaku stvar, možete da preklapate satima i, ako vam se posreći, zaradili ste nekoliko pfeniga. E sad, u gradu je isto teško, ali svet je gusto naseljen i nema vremena. Ako neće jedan, 'oće drugi. Nema volujskih zaprega, nego brzih atova s kočijama. Neko gubi, neko zarađuje. Znao je to stari Zanović. Najpre je prodao što je imao, pa se dovatio karata da igra s ljud'ma. Nije bio pošten. Napravio je posô od toga što ljudi u gradu nemaju vremena, a 'oće da se zabave. I zabavljao ih je. A to ih je debelo koštalo. Stari Zanović je muvao, pakovao karte,

ali je imao kefalo. Sa seljacima je bilo povuci-potegni, onde je živeo lakše. Bilo mu je dobro. Sve dok jedan nije iznenada pomislio da mu je učinjena nepravda. E, stari Zanočić to nije očekivao. Pale su batine, policija, i stari Zanočić je najzad morao da vata maglu sve sa decom. Sud u Mlecima bio mu je za petama, a sa sudom se ne valja kačiti, mislio je starac, oni me ne razumeju, a ne mogu ni da ga uhvate. Imao je konje i novce, pa se opet skrasio u Albaniji i kupio tamo dobro, celo jedno selo, a decu je poslao na visoke škole. Kad već zađe u duboku starost, umre mirno i poštovan od sviju. Beše to život starog Zanočića. Seljaci su ga oplakali, ali on ih nije podnosio, jer se vazda sećao vremena kada je pred njima stajao sa svojim drangulijama, prstenjem, narukvicama, đerdanima od korala, a oni su ih okretali i prevrtali, opipavali ih, i najzad odlazili, a njega ostavljali praznih šaka.

Znate, kad je otac izdanak, želja mu je da sin izraste u drvo. Kad je otac kamen, sin valja da postane breg. Stari Zanočić je rekao svojim sinovima: ovde u Albaniji bio sam niko i ništa dok sam torbario, dvadeset godina, a zašto? Jer nisam odneo glavu tamo gde joj je mesto. Šaljem vas na visoke škole, u Padovu, eto vam atovi i kola, a kad završite studije, mislite na mene, kako sam se zlopatio s vašom materom i vama, i noću spavao s vama u šumi kao vepar: a za to sam sâm bio kriv. Seljaci su me ispostili kô gladna godina i stradao bih, ali sam otišao među ljude i nisam propao.“

Riđi se nasmeja za svoj groš, zatrese glavom, a trup mu se zaljulja. Sedeli su na podu, na tepihu. „Da neko sada uđe, mislio bi da smo obojica mešuge, tu nam je sofa, a mi pored nje sedimo na patosu. No dobro, svako radi što mu je volja, što da ne, kako se kome sviđi. Mladi Zanočić, Stefan, još kao mladić, dvadesetogodišnjak, bio je veliki besednik. Umeo je da sve okrene u svoju korist, da stiče popularnost,

da podilazi ženskinjama i vlada se otmeno u muškom društvu. U Padovi su plemići učili od profesora, a Stefan je učio od plemića. Bio je dobar sa svima. A kada se vratio kući, u Albaniju, otac mu je još bio živ, radovao mu se, voleo ga je i govorio: 'Gle'te ga samo, to vam je svetski čovek, neće se taj, kao ja, cenjkati dvajes' godina sa seljacima, on je dvajes' godina ispred svog oca.' A mlađani sinak je zagladio svoje svilene rukave, digao lepe uvojke s čela i poljubio svog starog srećnog oca. 'Ali vi ste mi, oče, ušparali tih dvajes' teških godina.' – 'Neka ti budu najbolje u životu', rekao je starac i mazio i milovao svog mlađanog sina.

I otada je mladom Zanoviću sve čudesno polazilo za rukom, a nikakvoga čuda nije bilo. Ljudi su odasvud leteli k njemu. Imao je ključ za sva srca. Otišao je u Crnu Goru, na izlet, kao kavaljer, s kočijama, konjima i slugama, otac se radovao što vidi svog velikog sina – otac izdanak, sin drvo – a u Crnoj Gori ga dočekaše kao grofa i kneza. Da je kazao: otac mi se zove Zanović, mi smo Paštrovići iz jednog sela i moj otac se time ponosi!, ne bi mu verovali, pa se pojavio kao plemić iz Padove, tako je i izgledao, a sve ih je znao. Stefan je govorio i smejavao se: neka je po vašem. Pred ljudima se izdavao za bogatog Poljaka, za šta su ga oni sami smatrali, za nekog barona Vartu, čemu su se radovali, a radovao se i on.“

Otpušteni kažnjenik naglo se uspravi. Kleknu i odozgo se upitno upilji u onog drugog. Sada reče s ledenim izrazom lica: „Majmun.“ Riđi mu s nipodaštavanjem uzvрати: „Neka sam onda i majmun. Onda ovaj majmun zna više od većine ljudi.“ Drugi se opet sroza na pod. (Moraš to da okaješ; da shvatiš; da shvatiš šta ti je činiti!)

„Dakle, da nastavim. Još se mnogo može naučiti od drugih ljudi. Mladi Zanović se našao na tom putu i sve se nastavilo. Ja ga nisam doživeo, ni moj otac ga nije doživeo, ali

može se zamisliti. Ako vas pitam, vas koji mi kažete da sam majmun – nijednu životinju na božjem šaru ne treba prezirati, one nam daju meso, a pružaju nam i mnoge blagodati, pomislite samo na konja, na psa, na ptice pevačice, majmune znam samo sa sajma, oni moraju da prave lakrdije na lancu, teška je to sudbina, ni čovek nema težu – hteo bih, dakle, da vas pitam, ne mogu da vas zovem po imenu, jer mi ga niste rekli: kako je Zanović napredovao, onaj mladi, i onaj stari. Vi mislite da su imali mozak, da su bili pametni. No nisu li i drugi bili pametni, pa u osamdesetoj godini nisu dogurali daleko kao Stefan u dvadesetoj. Ali u čoveka su glavne oči i noge. Svet se mora videti i mora se u njega otići.

Čujte, dakle, šta je uradio Stefan Zanović, koji je video ljude i znao kako se malo treba bojati ljudi. Vidite kako oni utiru čoveku puteve, kako maltene slepcu pokazuju put. Hteli su to od njega: ti si baron Varta. Lepo, rekao je on, ja sam taj baron Varta. Kasnije mu ni to nije bilo dovoljno, njemu ili njima. Kad može baron, što ne bi više. Tamo u Albaniji imaju jednu slavnu ličnost, odavno mrtvu, ali oni je slave kao što narod slavi heroja, a zove se Skenderbeg. Da je mogao, Zanović bi rekao da je on Skenderbeg. Ali kako je Skenderbeg bio mrtav, kazao je, ja sam Skenderbegov potomak i busao se u grudi, prozvao se princem Kastriotom od Albanije, on će Albaniju opet učiniti velikom, njegove pristalice to očekuju od njega. Dali su mu novac da može da živi kao što dolikuje jednom Skenderbegovom potomku. Bio je drag ljudima. Oni odlaze u pozorište i slušaju izmišljene stvari koje im pričaju. I plaćaju za to. Mogu da plate i za to da im se po podne desi nešto lepo, ili pre podne, kad u tome mogu i sami da učestvuju.“

I čovek u žutom letnjem vrskaputu opet se pridiže i turobna naborana lica zagleda se odozgo u riđeга, pa se nakašlja, a glas mu se izmeni: „Kažite mi, dede, vi, vi, prijaško, udareni

ste, jelda? Malo ste šenuli?“ – „Udaren, možda. Čas sam majmun, čas sam mešuge.“ – „A kažete vi meni, što tu sedite i brbljate?“ – „Ko sedi na podu i neće da ustane? Ja? A tu iza mene je sofa. Dakako, ako vam smeta, prestaću da govorim.“

I tu onaj drugi, koji se odmah osvrnuo po sobi, ispruži noge i leđima se nasloni na sofu, a šakama se odupre o tepih. „Eto, već sedite udobnije.“ – „Tako je, a sada biste mogli da prekinete s tim brbljarijama.“ – „Kako hoćete. Često sam ponavljao tu priču, nije važno. Ako vama ništa ne znači.“ Ali posle izvesne pauze, drugi opet okrete glavu k njemu: „Ispričajte to što imate do kraja.“ – „Eto vidite. U priči i razgovorima vreme čoveku lakše prođe. Hteo sam samo da vam otvorim oči. Stefan Zanović, o kome ste slušali, stekao je novac, toliko novca da je s njime mogao da otputuje u Nemačku. Nisu ga demaskirali u Crnoj Gori. Od Stefana Zanovića može se naučiti da je poznavao sebe i ljude. Bio je nevin kao cvrkutava ptičica. I vidite, tako se malo plašio sveta: najveći, najnasilniji ljudi koji su tada živeli, najstrašniji, behu mu prijatelji: saksonski izborni knez, prestolonaslednik Pruske, koji je kasnije postao veliki ratni junak i pred kojim je Austrijanka, carica Tereza, drhtala na svom prestolu. Zanović pred njim nije drhtao. I kada je Stefan jednom doputovao u Beč i naleteo na ljude koji su ga uhodili, sama carica je digla ruku i rekla: pustite momče na miru!“

Dopuna priče na neočekivan način, čime se postiže cilj, ohrabrenje puštenog zatvorenika

Drugi se nasmeja, zarza na sofi. „Vi ste mustra. Mogli biste u cirkus, kao klovn.“ Riđi mu se pridruži u kikotanju. „Eto,

vidite. Ali tiho, unuci onog starog. Možda da ipak sednemo na sofu. Šta velite?“ Drugi se nasmeja, uspuza se i sede u jedan ugao sofe, a riđi u drugi. „Mekše je za sedenje, mantil se manje gužva.“ Onaj u letnjem vrskaputu piljio je u riđeg iz svog ugla. „Davno nisam sreo takvog čudaka kô što ste vi.“ Riđi će ravnodušno: „Možda samo niste gledali, ima ih još. Uprljali ste mantil, njime se tu ne brišu cipele.“ Otpušteni, čovek u ranim tridesetim, imao je živahne oči, lice mu je bilo svežije. „Jelte, kažete čime se vi zapravo bavite. Kao da živite na Mesecu?“ – „E, ta vam je dobra, sada ćemo popričati o Mesecu.“

Na vratima je već nekih pet minuta stajao čovek smeđe kovrdžave brade. Sada je prišao stolu i seo na stolicu. Bio je mlad i nosio crni šešir od velura, kao i drugi. Rukom je u vazduhu opisao luk i zvonko se oglasio: „Koj' ti je ovaj? Šta ćeš s njim?“ – „A šta ćeš ti ovde, Elizere? Ne poznajem ga, nije mi kazao kako se zove.“ – „A pričao su mu priče.“ – „Šta s' to tebe tiče?“ Smeđi osuđeniku: „Je l' vam što napričao, ovaj ovde?“ – „Taj ne govori. Ide okolo i peva po dvorištima.“ – „Pa pusti ga da ide.“ – „Šta tebe briga šta ja radim.“ – „Čuo sam na vratima šta je bilo. Pričao si mu o Zanoviću. Šta bi drugo i znao nego da pričaš i pričaš?“ Neznanac, koji nije skidao pogled sa smeđeg, progunda: „Ko ste vi zapravo, odakle zapravo upadate ovamo? I šta se mešate u njegove stvari?“ – „Je li vam pričao o Zanoviću ili nije? Pričao vam je. Moj rođak Nahum ide svuda okolo i priča li priča, a sam sebi ne može da pomogne.“ – „Još ti nikada nisam tražio ništa za sebe. Zar ne vidiš da mu nije dobro, ti zlobniče?“ – „I šta s tim ako mu je loše? Bog ti nije naložio, pazi na nekoga, Bog je čekao da on dođe. Ni sami Bog nije mogao da mu pomogne.“ – „Zlobniče.“ – „A vi, vi, drž'te se dalje od njega. Mora da vam je već napričao kako se Zanoviću i ko zna kome još

sreća osmehnula u svetu.“ – „Ta ’oćeš li već jednom otići?“ – „Čujte samo tog švindlera, tog dobrotvora. On bi da govori sa mnom. Je li stan njegov? Šta si mu opet natrućao o tom tvom Zanoviću i šta se može naučiti od njega? Trebalo je da nam postaneš rabin. Još bismo te i hranili.“ – „Ne trebaju mi vaša milosrđa.“ Na to smeđi opet povika: „A nama ne trebaju dembeli koji se drže mamine suknje. Je li vam ispričao kako je njegov Zanović prošao posle svega, na kraju?“ – „Bedniče, pokvarenjaku.“ – „Je li vam ispričao?“ Kažnjenik umorno žmirnu pogledavši riđeга, koji zapreti pesnicom i pođe k vratima, pa nakon toga zareža iza riđeга: „Hej, vi, ne idite, ne uzbuđujte se, pustite ga da trabunja.“

Smeđi sada osu žestoku paljbu na njega, pri čemu je mlatarao rukama, poigravao tamo-amo, coktao i trzao glavom i svakog trenutka menjao izraz lica okrećući ga čas ka neznancu, čas ka riđemu. „On od ljudi pravi mešuge. Neka vam priča kako je završio taj njegov Stefan Zanović. On to ne priča, a zašto ne priča, pitam ja vas.“ – „Jer si ti zlobnik, Elize-re.“ – „Bolji sam od tebe. Tog njegovog Zanovića (smeđi s gnušanjem diže obe ruke i užasno izbeći oči) proterali su iz Firence kao lupeža. Zašto? Jer su ga prozreli.“ Ridi se preteći ispreči pred njim, a smeđi odmahnu rukom. „Sada ja govorim. Slao je pisma kneževima, jedan knez dobija mnogo pisama, po rukopisu se ne može utvrditi ko je ko. Onda se uobrazio još više, otputovao u Brisel kao princ od Albanije i umešao se u visoku politiku. Tako ga je savetovao njegov zli anđeo. Ide on u vladu, zamislite samo tog Stefana Zanovaća, momčića, i obećava im rat šta znam s kime, sto hiljada ljudi ili dvesta hiljada, nije bitno, vlada piše jedno pisamce, hvala lepo, ne želi da se meša u nesigurne poslove. Onda je zli anđeo još jednom kazao Stefanu: uzmi to pismo i iskoristi

ga da pozajmiš novac. Imaš pismo od ministra s adresom: Gospodinu princu od Albanije, blagorodnom, presvetlom. Pozajmili su mu novac i tu je varalica nagrabusio. Koliku je starost dočeka? Trijes' godina, nije kažnjen više za svoja zlodela. Nije mogao da vrati novac, u Briselu su ga prijavili i pritom je sve izašlo na videlo. Tvoj junak, Nahume! Jesi li ispričao o njegovom crnom kraju u zatvoru, gde je sebi pre-rezao vene? I kako je posle njegove smrti – krasna li života, krasna li kraja, vredí to ispričati – došao dželat, strvoder s kolicima za crknute pse, konje i mačke, utovario ga, tog Stefana Zanovića, i bacio ga tamo pored vešala, a preko njega nasuo đubre iz grada?“

Čovek u letnjem mantilu zinu: „Je li to istina?“ (I bolesni miš može da stenje.) Riđi je brojao svaku reč koju je izvikivao njegov rođak. Stajao je dignuta kažiprsta pred licem smeđega kao da čeka svoj šlagvort, a sada mu je kucnuo po grudima i pljunuo pred njim na pod, fuj, fuj: „Eto šta je za tebe. Za takve kao što si ti. Moj rođak.“ Riđi se nemirno zaputi ka prozoru. „Tako, a sad gukni i kaži da to nije istina.“

Zidovi više ne behu tamo. Jedan sobičak s okačenom lampom, a dva Jevrejina trčkarala su tamo-amo, jedan smeđ, jedan riđ, sa šeširima od crnog velura, i svađala se jedan s drugim. On je pratio svog prijatelja, riđeg: „Hej, čujte, hej, je l' to tačno što je ovaj ispričao o tom čoveku, kako je popio pržun i kako su ga ubili?“ Smeđi povika: „Ubili? Jesam li kazao da su ga ubili? Ubio se sam.“ Riđi: „Biće da se zaista ubio.“ Otpuštenik: „A šta su radili oni tamo, oni drugi?“ Riđi: „Ko, ko?“ – „Pa sigurno je bilo i drugih kao on, kao taj Stefan. Nisu valjda svi bili ministri, strvoderi i bankari.“ Onaj riđi i onaj smeđi izmenjaše poglede. Riđi: „A da šta bi radili? Gledali su?“

Oslobođeni kažnjenik u žutom letnjem mantilu, stasit čovek, stade iza sofe, skide šešir, očisti ga, stavi na sto, a

zatim skide mantil, sve ćutke, i otkopča prsluk. „Ajđ, zvirnite ’vamo na moje pantalone. Bio sam tako debeo, a sada u njih staju dve dobre pesnice jedna pored druge, od slabe ’rane. Sve je otišlo. Cela pluća u vražju mater. Tako vas udese, jer niste uvek bili kao što treba. Ne kupujem da su drugi mnogo bolji. Ne, to ne kupujem. Hoće da vas izlude, eto.“

Smeđi došapnu riđem: „E, sad ga imaš.“ – „Šta imam?“ – „Pa, zatvorsku ptičicu.“ – „I šta onda?“ Oslobođeni: „A to znači: pustili su te i opet si unutra, valjaš se u đubretu, a to je isto đubre kao ranije. Nema tu ničega smešnog.“ On opet zakopča svoj prsluk. „Po tome se dobro vidi šta oni rade. Vade mrtvaca iz rupčage, dođe svinja od čoveka s kolima za pse i baca tog pokojnika koji se ubio, takva prokleta fukara, da su ga barem odmah umlatili, nego se tako ogreše o čoveka, kakav god da je bio.“ Riđi utučeno: „Šta na to reći.“ – „Pa zar mi nismo ništa, jer smo nekada nešto učinili? Svi koji su odležali svoje mogu opet da stanu na noge šta god da su radili.“ (Kakvo okajavanje! Treba sebi dati oduška! Lupiti pesnicom! Onda sve ostaje za tobom, onda je sve prošlo, strah i sve.) „Hteo sam samo da vam pokažem: ne morate da slušate sve što priča moj rođak. Čovek ne ostvari uvek ono što bi hteo, ponekad mu pođe naopako.“ – „Nije pravda baciti nekoga na smetlište kao džukelu i još preko njega nasuti đubre, i to treba da bude pravda za jednog mrtvog čoveka. Fuj, gade! Ali sada budite pozdravljeni. Ovamo šapu. Mislili ste najbolje, i vi takođe (on stisnu ruku onome riđem). Zovem se Biberkopf, Franc. Lepo je od vas što ste me primili. Ja sam štuknuo pameću još tamo, u dvorištu. Pa, živeli, Nojmane, prošlo me je.“ Oba Jevrejina se sa osmehom rukovaše s njime. Riđi mu dugo podrža šaku, sav ozaren: „No jeste li sigurni da vam je zaista dobro? I ako budete imali vremena, radovao bih se da opet navratite.“ – „Hvala

lepo, dogovoreno, vremena će se već naći, samo je muka s novcima. I pozdravite onog starog gospodina odranije. Taj ima čvrstu ruku, kažite, mora da je ranije bio kasapin. Auh, da još na brzinu sredimo tepih, skroz se pomerio. Ali ne, mi ćemo to sami, i sto, evo ovako.“ Radio je na podu i otpozadi se smejao riđem. „Sedeli smo tu dole i siti se napričali. Fino mesto za spuštanje trtice, da prostite.“

Otpратиše ga do vrata, riđi i dalje zabrinut. „Možete li da odete sami?“ Smeđi ga munu u bok. „Ne ponavljaj mu to.“ Otpušteni kažnjenik, idući uspravno, odmahnu glavom i obema rukama odagna vazduh u stranu (čoveku treba vazduha, vazduha, vazduha i ništa više): „Ni brigeša. Slobodno me pustite da idem. Pa pričali ste o nogama i očima. Još ih imam. Nisu me osakatili. Sve najbolje, gospodo.“

I prođe uskim pregrađenim dvorištem, a ona dvojica ga ispratiše pogledom sa stepenica. Natuče na lice polucilindar i promrmlja ugazivši u jednu baru od benzina: „Stari otrov. A sad na konjak. Ko me takne, dobiće po njonji. Da vidimo, 'de ima konjaka.“

Tendencija prometa mlitava, kasnije ozbiljan pad berzanskog kursa, negativna reakcija Hamburga, u Londonu slabija

Padala je kiša. Levo, u Ulici Minc treperili su natpisi i oglašavali bioskope. Na uglu se nije probio, ljudi su stajali uz jednu ogradu, tamo je zijala duboka rupa, tramvajske šine su se slobodno pružale kroz vazduh na debelim gredama, tuda je upravo polako prolazio jedan tramvaj. Gle, gle, grade podzemnu železnicu, mora da u Berlinu ima posla. Bio je